

KS. RYSZARD TOMCZAK

BIBLIJNA TERMINOLOGIA I POJĘCIE CUDU

Problematyka cudu w teologii fundamentalnej zajmuje ważne miejsce, gdyż stanowi on jeden ze znaków wiarygodności objawienia. Chrześcijańska myśl przypisywała mu nawet absolutny charakter w potwierdzeniu boskiego posłannictwa Jezusa z Nazaretu. Formułowane przez nią określenie „dowód z cudu” jest odbiciem apodyktycznego charakteru dowodowego przypisywanego cudom, zwłaszcza cudom biblijnym. Podstawą takiego ujęcia jego siły dowodowej były filozoficzne koncepcje cudu, które utrzymywały się w apologetyce od średniowiecza aż po XX wiek. Dopiero rozwój nauk biblijnych i patrystycznych, a także powstanie nowych prądów w filozofii i kulturze nowożytnej doprowadziły teologów do rezygnacji z tradycyjnej koncepcji cudu, a skupienia się na jego pierwotnym, biblijno-patrystycznym wymiarze. Aby więc zrozumieć współczesne teologiczne ujęcie cudu należy przyrzeć się terminologii, istocie i rodzajom cudów opisanych na kartach Starego i Nowego Testamentu.

1. Stary Testament nie posiada jednoznacznego terminu na oznaczenie cudu; używa ich wielu, a posiadają one różne pole semantyczne. Najczęściej stosowany jest rzeczownik hebrajski „ot” (gr. „semeion”)¹ – znak, który przez empiryczne doświadczenie rzeczy nadzwyczajnej lub naturalnej przekazuje pewne orędzie i wskazuje na coś niezwykłego, niewidzialnego i ważniejszego, np. ingerencję Boga w świat przez Niego stworzony. Innym wyrażeniem jest „mofet”² Podkreśla on objawienie się w znaku Bożej

¹ Występuje aż 79 razy. Por. G. Lissowsky. Konkordanz zum hebräischen Alten Testament. Aufl. 2. Stuttgart 1958 s. 37 n.

² Tamże s. 760.

rzeczywistości przez co może pobudzić człowieka do wiary (por. Ez 24,24). Rzeczownik „ot” oraz „mofet” łączą się ze sobą w hebrajskiej formule: „otot u moftim” (gr. „semeia kai terata”), co w języku polskim tłumaczy się jako „znaki i dowody mocy” Temu wyrażeniu Stary Testament nadał rangę wyznania wiary (por. Pwt 16,8)³ Innym określeniem jest termin „pele” podkreślający element zdziwienia, które najczęściej występuje jako dopełnienie. Oznacza to, co się podziwia, tj. wspaniałość (Lm 1,9)⁴ Częstym terminem jest „nifla ot”⁵ Stary Testament określa nim dzieła, które przynoszą Bogu chwałę (por. Ps 25,7), stąd należy je rozgłaszać (por. Ps 70,17; 104,2) i rozważać (por. Ps 118,18.27). Jeszcze innym określeniem cudu jest „nora” (gr. „taumastos”), który odnosi się do tego, co jest wielkie i straszne i jednocześnie wzbudza podziw i lęk⁶. Najczęściej używany jest on przy opisie majestatu Bożego, który wywołuje trwogę (Pwt 7,21; 10,17), a także w przejmujących grozą wspaniałych dziełach Bożych (Ps 105,22). Dalsze cechy starotestamentalnego pojmowania cudu podkreślają terminy: „geburot”, który opisuje akt mocy Bożej, dzięki której Jego czyny mają wyzwalający i zbawczy charakter oraz „gedelot” akcentujący wielkość dzieł, których sprawcą jest sam Bóg (Pwt 10,21; Ps 105,21; por. Ps 70,19)⁷

Godnym podkreślenia jest fakt, że żadna z wymienionych wyżej nazw nie interpretuje natury zjawisk cudownych, ale wskazuje tylko na ich znaczenie. Człowiek Biblii nie szuka wyjaśnień fizyko–chemicznych, czy biologicznych, ale rozumie je jako znaki boskiej mocy i pomocy, nagrody lub kary.

2. Także Nowy Testament nie stosuje nigdzie określenia „cuda” w znaczeniu greckim „thauma” (czy łac. „miraculum”). Na oznaczenie cudu

³ T. Hergesel. Jezus cudotwórca. Katowice 1987 s. 16.

⁴ Jego odpowiednikiem jest słowo „teras” Por. F. Zorell. Lexicon Graecum Novi Testamenti. Ed. 6. Paris 1961 s. 1314; L. Stachowiak. Cud. „Encyklopedia Katolicka” T. 3. Lublin 1985 k. 645–648.

⁵ Lissowsky, jw. s. 942 n.

⁶ Tamże s. 18.

⁷ Stachowiak, jw. k. 645; M. Rusecki. Wierzcie moim dziełom. Funkcja motywacyjna cudu w teologii XX wieku. Katowice 1988 s. 33; tenże. Cud. Katolicyzm A–Z. Red. Z. Pawlak. Poznań 1982 s. 57; Hergesel, jw. s. 19.

NT używa najczęściej dwóch rodzajów terminów. Pierwszy z nich akcentujący religijny aspekt znaku ma zabarwienie teologiczne. Chodzi tu głównie o „dynamis” — moc Boża, której celem jest kształtowanie historii. Mocy tej doświadczył Izrael w czasie wyjścia z Egiptu (Wj 6,26; 7,4). W Nowym Testamencie, szczególnie w Ewangeliach synoptycznych słowo to charakteryzuje osobisty czyn Jezusa⁸ Także Dzieje Apostolskie (2,19; 5,1.2; 15,12) oraz św. Paweł (Rz 15,19; 2 Kor 12,12) nazywają czyny Apostołów słowem „dynamis”, a także „terata kai semeia” Drugim terminem w tej grupie jest „semeion” Podkreśla on charakter znaku mesjańsko—eschatologicznego danego czynu. Najczęściej używa go św. Jan Ewangelista⁹ Natomiast słowo „ergon” wyraża zbawczy czyn Boga (np. Mt 11,2; Łk 24,19; J 4,24; 5,20)¹⁰

Druga grupa, która podkreśla aspekt cudowności i nadzwyczajności, zawiera terminy: „terata” — w ustach Jezusa oznacza tylko fałszywe cuda pseudomesjaszów (Mk 13,22), względnie nie wymagane przez tych, którzy nie chcieli uwierzyć (por. J 4,48)¹¹; „paradoksa” — czyny niewiarygodne budzące strach i zdziwienie (Łk 5, 26) i „aretei” — dzieła potęgi akcentujące niezwykłość (1 P 2,9)¹² Zdaniem R. H. Fullera Nowy Testament używając niezwykle rzadko terminów drugiej grupy na określenie cudów pragnie uwydatnić jego religijny sens, a nie stronę teratyczną¹³

Określenia cudów zawarte na kartach nowotestamentalnych nie są oryginalnym dziełem ich autorów, ale zostały przejęte ze Starego Testamentu poprzez tłumaczenie LXX¹⁴ W związku z tym zarówno Stary, jak i Nowy

⁸ K. H. Schelkle. *Teologia Nowego Testamentu*. T. 2. Bóg był w Chrystusie. Tłum z niem. M. L. Dylewski. Kraków 1984 s. 76; K. Kartelge. *Die Überlieferung der Wunder Jesu und die Frage nach dem historischen Jesu*. „*Questiones disputatae*” 63: 1974 s. 178.

⁹ J. Kudasiewicz. Cud w NT. „*Encyklopedia Katolicka*” T. 3. Lublin 1985 k. 648; E. Bertram. „*Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*” Bd. 2. Red. G. Kittel, G. Friedrich. s. 631–652.

¹⁰ L. Goppelt. *Theologie des Neuen Testaments*. Aufl. 3. Göttingen 1978 s. 196.

¹¹ Schelkle, jw. s. 76.

¹² J. Kudasiewicz. Cud w NT s. 648.

¹³ *Die Wunder Jesu in Exegese und Verkündigung*. Berlin 1970 s. 18 n.; podobny wniosek formułuje K. H. Schelkle. *Teologia Nowego Testamentu* s. 76.

¹⁴ J. Kudasiewicz. Cud w NT s. 648.

Testament ma podobną koncepcję cudu. Należy więc przy badaniu cudu w Nowym Testamencie korzystać ze starotestamentalnego kontekstu.

3. Leksykalna analiza terminów, jakich użyli autorzy biblijni Starego i Nowego Testamentu na oznaczenie niezwykłych dzieł Boga (Jezusa) wskazuje, że nie są one określane w odniesieniu do praw natury¹⁵ Według autorów biblijnych nie istnieje różnica między prawami naturalnymi a nadprzyrodzonym działaniem Boga. Jest jeden świat, w którym Bóg działa i nieustannie interweniuje. Autorzy biblijni wszystko przypisują Bogu; poczynając od stworzenia świata, aż do ustawicznej troski o człowieka, jaką Bóg okazuje mu na każdy dzień (por. Rdz 1–2; Ps 8; 107). Można nawet powiedzieć, że człowiek Biblii niemal wszędzie widzi cuda; stanowią one część zwykłego działania Bożego wobec swego narodu i świata. Dlatego cudami są nie tylko fakty, które przekraczają prawa naturalne (np. zawieszenie rytmu słońca i księżyca — Joz 10,12 n.; cofnięcie się cienia o 10 stopni na zegarze słonecznym — 2 Krl 20,10n.; zakwitnięcie laski Aarona — Lb 17,16–25; zesłanie ognia z nieba — 1 Krl 18,38), ale także zdarzenia naturalne (np. proces naturalnego wzrostu — Iz 37,30; tęcza — Rdz 9,12n.; nagłe pojawienie się deszczu — Hi 5,9n.; śniegu — Hi 37,6), w których dostrzega się ingerencję rzeczywistości nadnaturalnej. Do największych cudów Stary Testament zalicza: stworzenie świata, człowieka oraz niezwykle dzieła związane z wyjściem Narodu Wybranego z Egiptu, wędrówkę do Kanaan oraz początek wojny zdobywczej, w której Żydzi dostrzegali skuteczną ingerencję Boga: Jego miłość i opiekę nad swoim narodem¹⁶

Cuda w Starym Testamencie pełniły funkcję powrotu do Boga po uprzednim odejściu od Niego. Do tych cudów odwoływali się prorocy, by odnowić wiarę w Izraelu (np. Sedecjasz — Jr 21,2; Deutero-Izajasz zapowiadał ich wznowienie — Iz 43,16–21; do wydarzeń tych nawiązuje izraelskie wyznanie wiary — Pwt 26,5–10). Sprawcą starotestamentalnych cudów

¹⁵ G. Dellling. *Das Verständnis des Wunders im NT*. W: *Der Wunderbegriff im NT*. Darmstadt 1980 s. 305.

¹⁶ M. Rusecki. *Cud* s. 57; por. A. Groot. *Das Wunder im Zeugnis der Bibel*. Salzburg 1965 s. 165; Stachowiak, jw. k. 646.

był Bóg, który przez te dzieła kierował wezwaniem do swego ludu. Niekiedy Bóg, dla dokonania cudów posługiwał się ludźmi (np. Mojżesz, Jozue, Elias, Elizeusz i inni prorocy). Przez nich Bóg obwieszczał swoją wolę zbawczą i interpretował cudowne interwencje. W związku z powyższym, cud w ujęciu biblijnym nie jest wyzwaniem rzuconym prawom natury, gdyż nie może Bóg działać poprzez zaprzeczanie praw, które sam ustanowił. Cud nie łamie praw natury, ale je udoskonala¹⁷ Gdy człowiek Biblii staje wobec cudu, to nie pyta, czy on jest możliwy, lecz zadaje pytanie, co on oznacza, co Bóg pragnie w ten sposób mu powiedzieć. Pyta się o prawdę i teologiczny sens cudownego znaku. Dla autorów biblijnych cud ma znaczenie kerygmatyczne.

Zdaniem F. Mussnera cuda w obydwu Testamentach mają sens historiozbawczy, tzn. są urzeczywistnieniem Bożego planu zbawienia w kluczowych momentach historii zbawienia¹⁸ Dlatego można mówić „o czasach” cudów: wyjście z niewoli egipskiej, zajęcia Palestyny, czasie proroka Eliasza, czasie Jezusa, czy pierwotnego Kościoła. W obydwu Testamentach cuda zostały włączone w Boży plan zbawienia.

W Starym Testamencie cud był znakiem wprzęgniętym w historię, który objawiał naturę, przymioty a także sposób działania Boga w świecie oraz Jego łaskawość i wierność. Dlatego cuda najlepiej stają się zrozumiałe w kontekście przymierza na Synaju (Wj 34,19), gdyż wskazują na gest Boga, który wybiera i zawiera przymierze¹⁹

W Nowym Testamencie cuda, jakie dokonywał Jezus objawiały Jego dobroć i miłość do ludzi (Mk 6,34; por. Dz 10,38); miały one charakter wspomagający i ratujący ludzi od różnego rodzaju nieszczęść. Korespondowały one z istotą ziemskiej misji Jezusa — realizowaną przez służbę i miłość — której celem był ratunek i zbawienie ludzi. Jezus swoje cuda włączył w misję zbawczą, jako znaki dokonującego się zbawienia, którego pełnia

¹⁷ E. Kopeć. Cud w teologii. „Encyklopedia Katolicka” T. 3. k. 653.

¹⁸ F. Mussner. Die Wunder Jesu. Eine Einführung. München 1967 s. 67; Groot, jw. s. 19-21.

¹⁹ J. Kudasiewicz. Teologia Ewangelii synoptycznych. T. I. Teologia Nowego Testamentu. Lublin 1986 s. 37.

nastąpi w czasach eschatologicznych²⁰ Stąd — jak podkreśla L. Lyonnet — cuda Jezusa, szczególnie uzdrowienie z choroby oznaczało zbawienie innego porządku (por. Łk 17,13). Potwierdzeniem takiego rozumienia jest używanie na oznaczenie zbawienia identycznego wyrażenia jak na oznaczenie uzdrowienia lub uratowania z nieszczęśliwego stanu, mianowicie słowa „sodzein” (Mk 5,20; Łk 7,50)²¹ Zbawienie, jakie realizowało się w związku z cudami Jezusa posiadało nie tylko charakter duchowy, czyli zbawienie duszy (Mk 9,2), ale obejmowało ciało człowieka (Mk 5,41; Mt 9,7) oraz całe stworzenie (por. Rz 8,19).

Zapowiedziane w Starym Testamencie zbawienie, które uobecniło się w Jezusowych cudach, oznaczało jednocześnie nadejście Królestwa Bożego (Mk 1,23–27): „Jeśli Ja mocą Ducha Bożego wyrzucam złe duchy, to istotnie przyszło do was Królestwo Boże” (Mt 12,28). Nadejście Królestwa Bożego objawiało się w wypędzeniu złych duchów, uzdrowieniach, wskrzeszeniach (Mt 10,6–10) i w cudach nad żywiołami natury (Mt 8,18–27). Cuda Jezusa były znakami nadejścia Królestwa Bożego, a więc już teraz realizującego się czasu ostatecznego²² Jezus w odpowiedzi na chrystologiczne pytania Chrzciciela, wskazując na dokonane przez siebie znaki i głoszenie Dobrej Nowiny, realizuje zapowiedziany przez Boga czas zbawienia, czyli urzeczywistnia On — jak podkreśla L. Goppelt — zwycięstwo nad śmiercią, chorobą i wszelką biedą ludzką²³

Cuda Boga w Starym Testamencie miały charakter epifanijny, tzn. objawiały Go i udzielały odpowiedzi na pytanie: „Kim On jest?” (Mt 8,27). Podobny wymiar mają cuda Jezusowe zawarte na kartach Nowego Testamentu. Stąd za J. Kudasiewiczem można mówić o charakterze chrystologicznym cudów Jezusa, gdyż objawiały one powołanie, posłannictwo i godność

²⁰ M. Czajkowski. Sens antropologiczny czy teologiczny synoptycznych cudów Jezusa. W: „Warszawskie Studia Biblijne” Warszawa 1976 s. 75.

²¹ L. Lyonnet. De vocabolario redemptionis. Roma 1960 s. 11–46.

²² Czajkowski, jw. s. 75.

²³ Goppelt, jw. s. 197.

mesjańską Jezusa²⁴ Podobnie jak w tytułach chrystologicznych, tak też i w dziełach cudownych odśłania się samoświadomość Jezusa jako Mesjasza.

4. W ponad 60 perykopach czterech Ewangelii branych łącznie według obliczeń R. H. Fullera²⁵ znajduje się 36 opisów cudów Jezusa i 12 wzmianek o Jego cudownej działalności (tzw. *summaria*). Wielu autorów próbowało uszeregować cuda Jezusa według ich rodzajów. P. H. Menoud²⁶ i A. George²⁷ dzielą cuda Jezusa na: antropologiczne — dotyczące w ogólności człowieka i kosmiczne (fizyczne) — odnoszące się do przyrody nieożywionej. Inni, jak G. Theissen, A. Steiner, X. Leon–Dufour²⁸ wyróżniają następujące rodzaje cudów Jezusa: ocalenia, dary, uzdrowienia, egzorcyzmy i „legitymacje” Natomiast T. Hergesel²⁹, obok tradycyjnego podziału, wyróżnił cuda Opatrzności (nagradzającej lub karzącej).

Autorzy zajmujący się problematyką cudu, najczęściej opierają się na ich tradycyjnym podziale. Według tego podziału, cuda dokonane przez Jezusa ujmują się w cztery grupy: uzdrowienia, wskrzeszenia, wypędzanie złych duchów i cuda wobec natury fizycznej³⁰ Poza tym istnieją cuda tzw. towarzyszące Jezusowi³¹

²⁴ J. Kudasiewicz. *Teologia Ewangelii synoptycznych* s. 44.

²⁵ R.H. Fuller. *Die Wunder Jesu in Exegese und Verkündigung. Theologische Perspektiven zur gegenwärtigen Problemlage.* Düsseldorf 1967 s. 18 nn.

²⁶ *Die Bedeutung des Wunders nach dem Neuen Testament. W: Der Wunderbegriff im Neuen Testament.* Darmstadt s. 286.

²⁷ *Les miracles de Jesus dans les Evangiles Synoptiques.* „Lumiere et vie” 33: 1957 s. 9 n.

²⁸ G. Theissen. *Urchristliche Wundergeschichten. Ein Beitrag zur formgeschichtlichen Untersuchung der synoptischen Evangelien.* Gütersloh 1974 s. 93 nn.; A. Steiner, V. Weymann. *Wunder Jesu.* Zürich 1978 s. 31 nn.; X. Leon–Dufour. *Structure et fonction de recit de miracle.* W: *Les miracles de Jesus* s. 306–313.

²⁹ *Jezus cudotwórca.* Katowice 1987 s. 78–176.

³⁰ Podział tradycyjny cudów Jezusa przyjmują między innymi: A. Läpple. *Die Botschaft der Evangelien—Heute.* Aufl. 4. München 1968 s. 190–194; A. Kolping. *Fundamentaltheologie.* T. 2. *Die konkretgeschichtliche Offenbarung Gottes.* Münster 1974 s. 440; Schelkle, jw. s. 79 n.; J. Kudasiewicz. *Cuda Jezusa.* W: „*Studio lectionem facere*” Red. S. Łach i in. Lublin 1980 s. 38; M. Rusecki. *Cud* s. 57 n.

³¹ Zalicza się do nich: dziewicze poczęcie i narodzenie Jezusa, objawienie przy chrzcie w Jordanie, przemienienie Jezusa, pusty grób, ukazywanie się Jezusa po zmartwychwstaniu, itd.

Powyższe rozważania pokazały, że nowotestamentalna terminologia pojęcia cudu oraz jego treść została przejęta ze Starego Testamentu poprzez tłumaczenie LXX. Na tej podstawie można mówić o podobnej koncepcji cudu w obydwu Testamentach: cuda to znaki Bożego działania i objawiania się Go w historii. Człowiek Biblii w każdym niemal zdarzeniu naturalnym czy nadnaturalnym widział cuda. Cuda jako znaki są włączone w historię zbawienia, dlatego mają sens historiozbawczy. Objawiają one naturę, przymioty oraz sposób działania Boga (Jezusa) w historii zbawienia. Przez to są one znakami dokonującego się zbawienia, które urzeczywistniało się już przez fakt nadejścia Królestwa Bożego. Królestwo to objawiło się szczególnie w działalności taumaturgicznej Jezusa oraz proklamacji przez Niego Dobrej Nowiny skierowanej do ubogich. Cuda Jezusa pełniły więc funkcję motywacyjną Jego boskiego posłannictwa.